

materialy/vchytelyam/metodychni-rekomendaciyi/vid-duhovnosti-do-derzhavnosti-andrey-sheptycky,

4. Митрополит Андрей Шептицький. Кооперація. *Живе телебачення*. 2015. URL: <https://zhyve.tv/video/213-mytropolyt-andrey-sheptytsky-kooperatsiya/>
5. Андрей Шептицький. Біографії. Сторінки історії. URL: https://svoboda-vo.at.ua/publ/andrej_sheptickij/1-1-0-28
6. Sheptytsky Andrei. *Інтернет-енциклопедія України*. URL: <https://www.encyclopediaofukraine.com/display.asp?linkpath=pages%5CS%5CH%5CSheptytskyAndrei.htm>
7. Metropolitan Sheptytsky 1865–1944. *Українська Греко-Католицька Церква*. URL: <https://ugcc.ua/ua/church/history/metropolitan-andrey-sheptytsky/>
8. Про центр Андрея Шептицького. *Центр Шептицького*. URL: <https://center.ucu.edu.ua/about-the-center/>

Ірина ГРИНЧУК,

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри музикознавства
та методики музичного мистецтва
факультету мистецтв Тернопільського
національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

Олег ГРИНЧУК,

здобувач вищої освіти третього
(освітньо-наукового) рівня
історичного факультету
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

АНДРЕЙ ШЕПТИЦЬКИЙ І СЕРЕДОВИЩЕ ХУДОЖНИКІВ ЛЬВОВА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Аналіз досліджень культурного життя Львова початку ХХ ст., зокрема середовища українських художників, дозволяє прослідкувати тенденції поширення новітньої «естетики зламу епох», стилю «сецесії», пошуку національних стильових ознак мистецтва, що накладалися на процеси зміни поколінь митців, їх еміграції та ін. Однак, уже від 1920-х рр. можемо стверджувати про становлення національних фахових мистецьких традицій у різновидах мистецтв, зокрема в малярстві, які значною мірою формувалися під впливом представників ідейно свідомої української інтелігенції, духовенства, зокрема, велику роль у цих процесах відіграв митрополит Андрей Шептицький

(Д. Антонович, І. Крип'якевич [7], В. Овсійчук [8], М. Маринович [9], Л. Савицька [14], О. Семчишин-Гузнер [15] та ін.

І. Набитович характеризував Митрополита як одну з чільних і знакових постатей в українській історії ХХ ст.: «йдеться не тільки про його суспільно-політичну, душпастирську діяльність. Він був великим меценатом української культури, науки та освіти». Дослідник підкреслює, що «у доктрині Митрополита сформульовано переконання, що основами будь-якої культури є «людська праця, наука, мистецтво й багато подібного» [11, с. 5].

Відомо, що Митрополит володів значними літературними та художніми здібностями, пробував малювати, про що свідчить збережений у фондах Національного музею у Львові пейзажний етюд пензля молодого ченця чину отців-василіян – майбутнього митрополита А. Шептицького [3, с. 17]. Л. Волошин наводив слова Кардинала Йосипа Сліпого про Митрополита як про справжнього аристократа духу, людини великої особистісної культури та ґрунтовної європейської освіченості, що стало і його життєвим credo [2].

Дослідники підкреслюють ерудицію А. Шептицького в галузі історії мистецтва: він захоплювався мистецтвом католицького Заходу і слов'янсько-візантійського Сходу, прекрасно орієнтувався у класичному європейському мистецтві, одним із перших у Галичині оцінив високу естетичну цінність давнього українського іконопису. Ще в молодості він був, за свідченням матері та сучасників, неперевершеним гідом в палацах і музеях Рима, згодом читав лекції з історії світового мистецтва [3, с. 12].

Це допомогло А. Шептицькому, як визначному духовному та культурному діячеві, об'єктивно оцінювати стан українського мистецтва на початку ХХ ст. У своїх висловлюваннях та меценатських заходах він стверджував потребу для українського мистецтва шукати національно своєрідних шляхів розвитку, зокрема, у зверненні до багатих фольклорних джерел і в розвитку релігійного малярства як інтегрального складника художньої культури народу, що має традиції у минулих віках, а саме, у давньоукраїнському іконописі та монументальних розписах церков.

Процитуємо Митрополита: «...Аби привернути душу народу, треба його любити, треба розуміти всі його потреби, цінувати його чесноти, шанувати й любити його культуру і прагнути змінити чи ліквідувати лише погане, накладаючи на нього тільки те, що накладає Церква... » (том II) [10, с. 625]. Ще одна цитата: «А коли йдеться про те, щоб якийсь народ зайняв в історії передове, почесне становище і людства створив нові світлі та великі дороги, то це може дати одна лишень культура, коли буде оперта на здорових і сильних моральних основах... без неї роль народу в історії залишиться егоїстичною,

вужкою, короткозорою і через те дуже незначною або навіть ніякою» (том І) [10, с. 646].

Впродовж півстолітньої діяльності як духовного провідника, Митрополит підпорядкував свою культурно-меценатську працю реалізації різних напрямків «потреби культури традиції», так, наведемо приклад заснування за його сприяння Національного музею у Львові у 1905 р. (початкову назву закладу (Церковний музей у Львові) у 1911 р. офіційно змінено на Національний музей у Львові).

Розглянемо стан тогочасного середовища українських художників у Львові, опираючись, зокрема, на праці Л. Волошин. Так, оглядаючи контекст початку ХХ ст., дослідниця відзначає серед знакових постаті І. Труша, автора неоромантичних пейзажів та психологічних портретів, М. Сосенка, який навчався в академіях Кракова, Мюнхена, Парижа, займався монументальним розписом церков Галичини у стилі «українського модерну». Згадуємо і про короткий «львівський період» М. Бойчука, творця новітньої національної школи монументального малярства, який, повернувшись до Галичини в 1911 р. після навчання у мистецьких центрах Західної Європи, на замовлення Митрополита створив ікони для каплиці т. зв. «Дяківської бурси» на вулиці Петра Скарги у Львові (1911–1912) [2–3].

Нетривалим був «львівський період» і у стипендіата Митрополита І. Северина, який після навчання у Кракові, Римі та Парижі повернувся на рідну Наддніпрянську Україну. Подібно і О. Кульчицька, після навчання у Відні та успішного дебюту на виставці 1909 р. у Львові, як українка, «поступилася» місцем польській художниці і була переведена на викладацьку роботу до Перемишля [2–3].

На думку Л. Волошин, представники тогочасного середовища художників «не могли також вповні дорівняти тодішнім інтелектуально-мистецьким запитам галицького суспільства і такі художники, як Антон Манастирський, з його суто ліричним характером обдаровання, чи Осип Курилас, що, будучи митцем солідного малярського «варштату», через властивий йому спокійно-реалістичний погляд на світ не був схильний до ширшого розмаху творчої фантазії» [3, с. 17].

Підкреслимо, що Митрополит розумів гостру потребу виходу українського мистецтва з «глухого кута» провінційності на широкі обрії загальноєвропейських пошуків. Це і визначило його політику як мецената художників; так, його підтримці завдячують своєю західноєвропейською освітою такі українські митці, як згадувані вище М. Бойчук, М. Сосенко, І. Северин, Ю. Буцманюк, Я. Струхманчук, М. Парашук, а також багато

молодих художників міжвоєнного двадцятиліття, як галичан, так і наддніпрянців [3, с. 13].

Однак, саме у довголітніх стосунках з О. Новаківським найкраще реалізувались далекоглядна культурно-національна політика А. Шептицького, саме в О. Новаківському Митрополит побачив творчий потенціал для втілення патріотичних ідей, суспільних настроїв, характерних для Галичини доби національно-культурного піднесення на початку ХХ ст.

Згадаємо, що О. Новаківський написав кілька полотен, присвячених образу митрополита А. Шептицького: «Мойсей (Портрет Митрополита Андрея Шептицького)», 1915–1919 рр. (колекція «Студіон»), «Митрополит у чернечій рясі (Владика)», 1930–1931 рр. (приватна колекція); графічних робіт: «Князь Церкви (Портрет Митрополита Андрея Шептицького)», 1915 р. (приватна колекція), «Портрет Митрополита Андрея Шептицького» (до композиції «Тяжкий сон»), 1920 р. (приватна колекція). Кілька начерків до композицій («Митрополит у кріслі» 1913–1914 рр.), рисунків до композиції («Князь Церкви», 1915 р.), цінних фото з Митрополитом зберігаються у фондах Художньо-меморіального музею О. Новаківського (Л. Волошин) [13].

Відомо, що Митрополит, окрім матеріальної підтримки художника, зробив значний внесок і у заснування та в подальшу діяльність мистецької школи О. Новаківського як першої національної художньої школи в Галичині, що була покликана культивувати національні традиції, формувати «молоді творчі сили» [12].

Розглядаючи передумови організації фахової мистецької освіти у Львові, можемо опертися на дослідження О. Семчишин-Гузнер [15]. У ньому, зокрема, підкреслюється, що на межі тисячоліть знання і художній досвід учні здобували у приватних майстернях відомих львівських митців, переважно поляків: загальна школа малярства і різьби М. Герасимовича (1888 р.), приватна студія С. Батовського та Р. Братковського (1903–1905 рр.). Кращі умови для практичних студій з'явилися при відкритті Л. Підгорецьким приватної Вільної Академії (діяла до 1924 р.) [15].

Українська ж мистецька школа в Галичині сформувалась уже у 1923 р. власне при майстерні О. Новаківського, хоча її початки припадають на 1913–1914 рр., коли митець давав приватні уроки живопису.

Отже, коли на початку 1920-х рр. О. Новаківський виявив ініціативу організувати у стінах своєї майстерні мистецьку школу для творчої молоді, Митрополит був одним із перших, хто підтримав художника. Школа почала функціонувати в 1923 р. і на початках була прилучена до системи Українських вищих шкіл (Тайного університету) як окремий мистецький факультет

Львівської політехніки. У 1925 р., після самоліквідації УВШ, О. Новаківський і його учні залишилися без матеріальної підтримки [2–3].

У цей складний для школи час Митрополит її взяв під свою опіку. Один з учнів школи Г. Смольський згадував: «З початком 1925 року познайомився вперше зі Школою Митрополит Андрей Шептицький. Він відвідав артиста Новаківського в його робітні і робітню учнів. Оглядав праці-рисунок учнів, розвішені на стінах, був присутній при коректі рисунків Новаківським і так захопився школою, що опісля ще кілька разів відвідував школу, а бачучи в ній життя і працю, постановив заопікуватися нею» [12]. Цікаві деталі меценатської ініціативи Митрополита подає також у своєму спогаді І. Голубовський [4].

Є свідчення, що митрополит задумував збудувати окремих будинок для приміщення школи [1, арк. 1–5]. В архівному документі вказується: «Викладацький склад у школі на той час був такий: техніку і технологію малярства викладав (аж до своєї смерті в 1926 р.) Володимир Пещанський, основи пластичної анатомії – Степан Балея, історію культури – Іван Раковський, а малярську перспективу – інженер Євген Нагірний. Рисунок і малярство вів сам Олекса Новаківський» [1, арк. 1–5].

Лекції з історії образотворчого мистецтва викладав особисто Митрополит, про що згадує А. Малюца: «Виклади з історії мистецтва відбувалися в Митрополичій палаті. Ми приходили на годину-дві раніше і заставали у ждальні багато книжок, що стосувалися теми біжучого викладу. Було що оглянути, прочитати, порівняти. Сам виклад відбувався в кабінеті Митрополита і знов ті книжки служили для ілюстрування сказаного. Приходили давні і нові студенти, звичайно 20–24 осіб. Митрополит викладав цікаво і живо, з любов'ю та розумінням мистецтва обговорюваного періоду: архаїчного, грецького, класичного, гелленістичного і т. д., аж до ренесансу і бароко» [12].

Вихованці згадували, що пояснення мистецтва певної епохи відбувалося таким чином, що «за кожним разом здавалося, що ось саме тут корінь мистецтва та ключ розуміння сучасного і майбутнього. Чергові виклади ставали черговими відкриттями мистецьких можливостей» [12]. Отже, лекції А. Шептицького не були «академічним» переказом історії світового мистецтва, а спонукали до аналітичного підходу, загально мистецькі проблеми розглядалися у зв'язку з актуальними потребами українського мистецтва, з його живим, сучасним процесом.

Ще один важливий аспект підтримки школи: з 1925 р. Митрополит фінансував поїздки О. Новаківського з учнями школи на літні етюди на Гуцульщину до Космача, справжнього західноукраїнського «Барбізону малярів» [3; 12]. Відомо, що після кожного вакаційного виїзду у Космач школа

влаштовувала т. зв. «звітні виставки» своїх праць, які відбувались здебільшого в Академічному домі.

Митрополит особисто відвідував ці виставки, закупував найкращі твори задля підтримки початківців. У своєму спогаді С. Луцик зазначив, що на шкільній виставці 1928 р. кращі учнівські роботи були придбані «Митрополитом, д-ром Панчишином, інж. Рижевським, суддею Лучаківським і іншими громадянами» [1, арк. 55].

Аналіз архівних та літературних джерел свідчить, що Митрополит найактивніше співпрацював із школою впродовж 1925–1929 рр., однак і надалі фінансував навчання кращих з них в академіях Західної Європи. Так, у Парижі в Академії мистецтв і промислу навчалися В. Дядинок (1927–1929 рр.), М. Мороз (з 1929 р.) У 1931 р. до Парижа прибуває ще один стипендіат Митрополита – С. Пуцик, який вивчав малярство разом із С. Гординським у «Модерній академії» Фернана Пеже [5; 12].

Л. Волошин зауважує, що поїздки української творчої молоді до Парижа, які фінансував Митрополит, великою мірою спричинилися до виникнення у 1931 р. у Львові Асоціації Незалежних Українських Мистців (АНУМ) і до її першої репрезентативної виставки, яка з великим успіхом експонувалась у 1931 р. в Національному музеї у Львові. Не випадково свою восьму виставку творів, що відбулася 1936 р. у Львові, члени АНУМ присвятили Митрополитові А. Шептицькому, що стало виявом визнання і вдячності великому меценатові українського мистецтва від кількох поколінь українських художників [3; 12].

Наведемо тезу М. Мариновича: «В українській традиції зануритися в духовні джерела принципу «позитивної суми» означає зануритися в послання Митрополита Андрея Шептицького... Він був не лише їх свідком, а й активним учасником і промотором (хоч самих термінів, ясна річ, тоді ще не існувало)...» [9; с. 27]. М. Маринович констатував: «Завдяки йому український народ став співбудівничим нової європейської культури співжиття, і лише криві дзеркала ідеологій та геополітики спотворили цю співучасть у свідомості нинішніх європейських народів або взагалі стерли будь-який спогад про неї» [9, с. 27]. Високу оцінку постаті Митрополита дав А. Сливоцький: «Шептицький був, без сумніву, надзвичайним моральним провідником свого часу... Він є духовним, ідейним і моральним лідером для всіх епох – а особливо для тієї, в якій живемо сьогодні ми самі» [9, с. 16].

Таким чином, короткий огляд ролі митрополита щодо підтримки українських митців, організації української фахової освіти та музейної справи – окремий штрих у багатогранній, плідній, прогностичній культурно-просвітницькій діяльності Митрополита Андрея Шептицького.

Список використаних джерел

1. Центральний державний історичний архів України, м. Львів. Ф. 358. Оп. 1. Спр. 32. Арк. 11–13, 80, 156.
2. Волошин Л. Роль Митрополита А. Шептицького у житті та творчості О. Новаківського і його школи. *Галицька Брама*. 2012. № 1–3 (205–207). С. 4–10.
3. Волошин Л. Княжий дарунок великого мецената: Митрополит Андрей Шептицький у житті і творчості Олекси Новаківського. Львів, 2001. 200 с.: іл.
4. Голубовський І. Розмахом могутніх крил: Повість-есе про О. Новаківського. Львів: «Магнолія Плюс», 2004. 345 с.
5. Гординський С. Львів, Париж, еміграція. *Український історичний журнал*. 1991. № 7. С. 31–32.
6. Гринчук О. Українські художники – вихованці Краківської школи. Слов'янське музичне мистецтво в контексті європейської культури. *Збірник матеріалів V Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених та студентів*. Вінниця, ТОВ «Нілан-ЛТД», 2013. С. 91–94.
7. Історія української культури: Побут. Письменство. Мистецтво. Театр. Музика / За ред. І. Крип'якевича. К., 1994. 651 с.
8. Кривавич Д. П., Овсійчук В. А. Черепанова С. О. Українське мистецтво: Навч. посібн.: У 3 ч. Львів: Світ, 2004. 268 с.
9. Маринович М. Митрополит Андрей Шептицький і принцип «позитивної суми» / передмова Андріана Сливогоцького. Львів: Видавництво Старого Лева, 2019. 248 с.
10. Митрополит Андрей Шептицький. Документи і матеріали 1899–1944. Львів: Видавництво «АРТОС». Т. 1, 2007, 1014 с.; т. 2, 2009, 1248 с.; т. 3, 2010, 828 с.
11. Набитович І. Суспільно-політична діяльність митрополита Андрея Шептицького в дослідженні Любомира Крупи. *Вплив митрополита Андрея Шептицького на суспільне і культурно-просвітницьке життя в Галичині кінця XIX – першої половини XX століття*. Тернопіль: Підручники і посібники, 2024. С. 5–6.
12. Новаківський Олекса. 80-ліття мистецької школи Олекси Новаківського у Львові: каталог виставки учнів / Нац. музей у Львові, Художньо-меморіал. музей О. Новаківського та ін. Львів, 2004. 68 с.: іл.
13. Олекса Новаківський: [альбом] / Автор-упоряд. Т. Лозинський. Львів: Інститут колекціонерства українських мистецьких пам'яток при НТШ: К.: Майстер книги, 2012. 128 с. іл.

14. Савицька Л.Л. Мистецтво України в контексті художнього життя межі століть. 1890–1910-ті роки: автореф.... доктора мист. К., 2006. 37 с.
15. Семчишин-Гузнер О. Художнє життя в Галичині кінця ХІХ – початку ХХ ст. Особливості мистецького процесу: автореф.... канд. мист. Львів, 2000. 17 с.

Володимир КІЩАК

кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України,
археології та спеціальних галузей історичних наук,
декан історичного факультету Тернопільського
національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка.

Валерій ЯНУСЬ

здобувач вищої освіти третього
(освітньо-наукового) рівня
кафедри історії України, археології
та спеціальних галузей історичних наук
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

АНДРЕЙ ШЕПТИЦЬКИЙ І ТЕРНОПІЛЛЯ

Митрополит Андрей Шептицький народився 29 липня 1865 р. у с. Прилбичі, що на Львівщині, у графській сім'ї Івана Шептицького. Навчався він у Краківській гімназії, згодом студіював право в Ягеллонському університеті, а також удосконалював власні знання у Вроцлаві, Відні та Мюнхені. Був доктором права (1888 р.), філософії (1892 р.) та богослов'я (1892 р.), видатним ієрархом, богословом, предстоятелем Греко-Католицької Церкви (далі – ГКЦ) та одним із найбільш визначних діячів в українській історії [16].

Предстоятель ГКЦ неодноразово бував на Тернопільщині. Він був членом Тернопільського «Міщанського братства», у 1901 р. відвідав вихованців Тернопільської української державної гімназії та учнів Вищої реальної школи. Також владику неодноразово прибував у регіон для освячення нових церков, створення освітніх центрів тощо. Загалом, А. Шептицький відіграв значну роль у культурному та духовному житті регіону, сприяв особистісному розвитку багатьох вихідців Тернопілля. З огляду на це, вивчення його діяльності завжди залишається актуальним.

Мета публікації – проаналізувати духовну, освітню, культурну та соціальну діяльність митрополита А. Шептицького на території Тернопільщини, виявити масштаби його впливу на розвиток богословської освіти, підтримку місцевої інтелігенції, формування християнських цінностей, а